

MÔŽU KNIHY NA MIERU ZMENIŤ POSTOJ K ČÍTANIU?

DANIELA SOCHOROVÁ

The intervention results with fourth graders support the claim that tailored book selection for children changes their attitude towards reading. The students were observed on the changes induced by being given eight books which were chosen for them based on their intellectual age, reading skills and interests. The biggest difference in attitude was observed in students with lower reading performance and limited access to books.

Keywords: reading age; intellectual age; access to books

- daniela.sochorova@martinus.sk
- OZ Krajina čitateľov
- www.krajinacitateľov.sk

Občianske združenie Krajina čitateľov v spolupráci s docentkou Miriam Šebovou v roku 2021 uskutočnilo intervenciu na základnej škole v Košiciach s cieľom zistiť, či môže dobrý výber kníh ovplyvniť postoj žiakov ku knihám a ich čítacie návyky. Zároveň nás zaujímali odpovede na nasledovné sprievodné otázky:

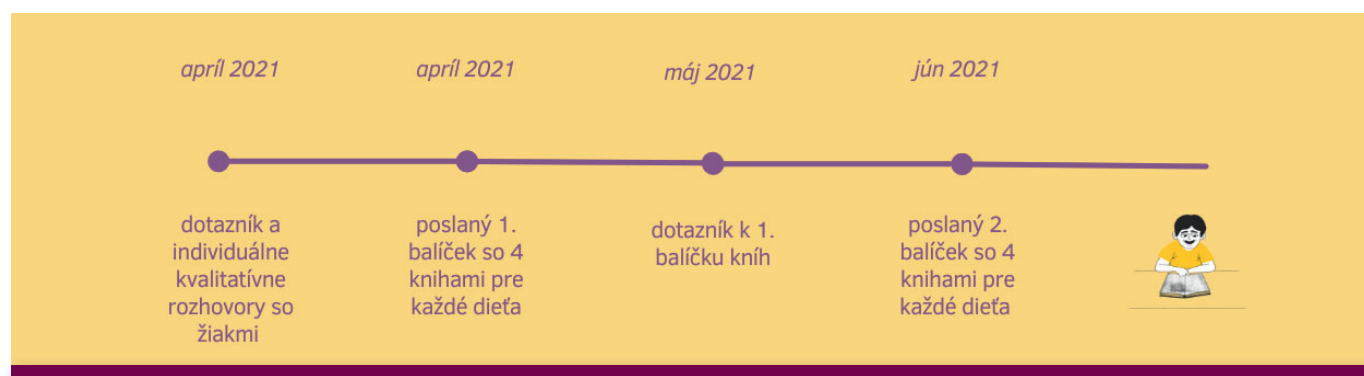
- ➔ Budú žiaci čítať knihy aj vtedy, ak ich k tomu nikto nebude špeciálne navádzať?
- ➔ Budú mať deti z čítania radosť, hoci nečítajú často a nie je to ani ich obľúbená aktivita?
- ➔ Zmení sa niečo v triede?

Intervenciu sme uskutočnili v 4. ročníku, teda presne v detskom veku, keď nastáva pokles čítania.¹ Mnohé zahraničné výskumy ukazujú na skutočnosť, že medzi kľúčové faktory na zlepšovanie čitateľskej gramotnosti patrí okrem zručnosti čítať aj motivácia čítať a radosť z čítania.² Otázkou ostáva, ako môžu

dospelí pomôcť deťom, aby objavili čaro príbehov a čítali preto, lebo chcú, a nie preto, lebo musia.

PRIEBEH INTERVENCIE

Na dotazník, v ktorom sme zisťovali domáce zázemie, čitateľské správanie či čitateľské vzory v živote dieťaťa, odpovedalo 22 žiakov štvrtého ročníka. Z medzinárodných výskumov a meraní vieme, že tieto faktory priamo vplyvajú na vývoj čitateľského veku dieťaťa (teda na to, či mu čítanie v škole pôjde ľahko a či bude mať čítanie radosť). Žiakom sme tiež položili niekoľko otázok z medzinárodného merania PIRLS, ktoré sa zameriavajú na vzťah k čítaniu. Následne sme priamo porovnali postoje žiakov z tejto triedy voči populácii.

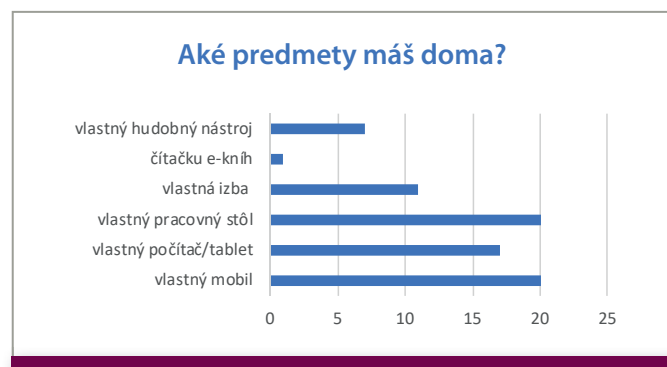

Obr. 1 Priebek intervencie

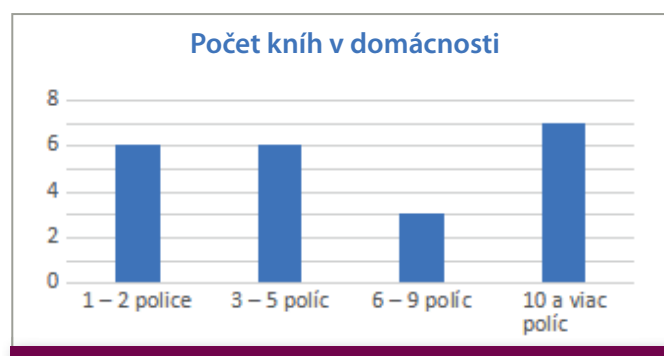
CHARAKTERISTIKA TRIEDY

Všetci žiaci v triede boli zo strednej spoločenskej vrstvy a ani jeden nepochádzal z rizikového sociálnoekonomického prostredia. Každý žiak vlastnil aspoň dve veci zo zoznamu v dotazníku (vlastná

izba, vlastný pracovný stôl, mobil, počítač alebo tablet, hudobný nástroj, čítačka e-kníh), najčastejšie to bol mobil a stôl. Rozdiely sme však zaznamenali pri odpovediach týkajúcich sa počtu kníh v domácnosti. Takmer 30 % z opýtaných malo doma nanajvýš dve police s knihami a tretina z nich viac ako desať políc.

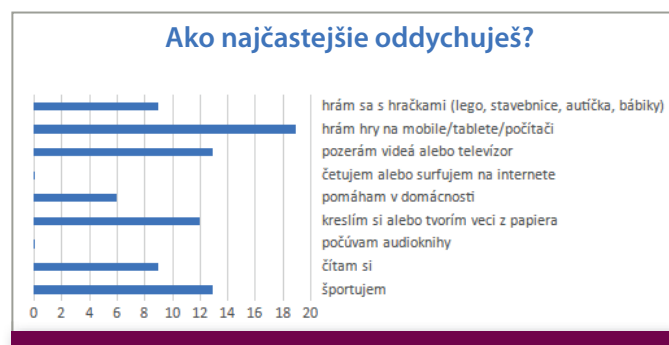

Graf 1 Zoznam predmetov v domácnosti

Graf 2 Počet kníh v domácnosti

V prieskume sme sa zamerali aj na oddych a voľnočasové aktivity. Najčastejšie žiaci oddychujú tak, že sa hrajú na mobile, tablete alebo počítači. Viac ako polovica z opýtaných tvrdila, že vo voľnom čase športujú, pozerajú videá alebo TV, kreslia alebo tvoria veci z papiera. Deväť žiakov uviedlo, že často oddychujú pri čítaní. Práve toto boli informácie, na základe ktorých sme určili čitateľský vek detí. Predpokladali sme, že ak žiaci mali doma málo kníh a nečítali často, ich čitateľské zručnosti budú menej rozvinuté. Zistené informácie následne ovplyvnili, aké knihy sme vybrali pre žiakov v ďalšej fáze experimentu.

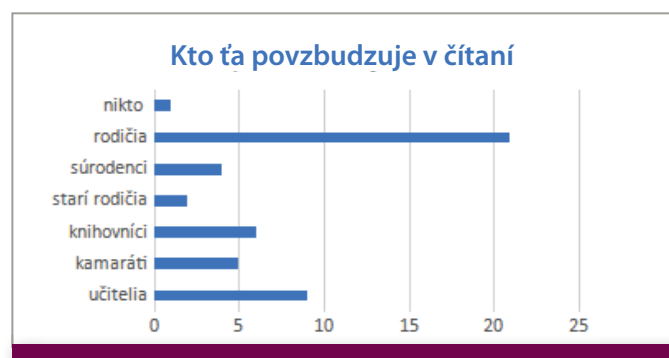

Graf 3 Najčastejšie formy oddychu žiakov

V prieskume sme zisťovali i odpovede na otázky *Od koho dostávaš tipy na dobré knihy?* a *Kto ťa povzbudzuje v čítaní?* Takmer všetci žiaci tvrdili, že ich v čítaní povzbudzujú rodičia (95 %) a následne učitelia (41 %), avšak vo výrazne nižšej miere. Tipy na knihy dostávajú prevažne od kamarátov, spolužiakov a rodičov.

Graf 4 Od koho dostávaš tipy na dobré knihy?

Graf 5 Kto ťa povzbudzuje v čítaní?

Súčasťou zisťovania (čitateľských) potrieb žiakov boli aj kvalitatívne rozhovory, ktoré trvali zhruba 30 minút. Počas nich sme pri každom dieťati zisťovali jeho záľuby, trávenie voľného času, obľúbené knihy či žánre a čitateľské preferencie.

Z kombinácie zistených informácií (teda z tém, ktoré deti bavia a z odhadovaného čitateľského veku) sme následne pre každé dieťa vybrali štyri knihy, ktoré sme čo najviac prispôbili ich individuálnym potrebám. Pri knihách na mieru je najdôležitejšie, aby čo najviac vyhovovali konkrétnym čitateľským potrebám, ktoré bývajú rozdielne i v rámci jednej triedy. V praxi to znamená, že kniha zodpovedá veku dieťaťa, čitateľskej úrovni (tzv. čitateľskému veku) a jeho záujmom. Pre čitateľov so slabším čitateľským prostredím a/alebo slabším návykom čítania vo voľnom čase sme vyberali knihy, ktoré sú bohato ilustrované a obsahujú menej textu, ktorý je súčasne zaujímavý a sádzaný. Patrili sem knihy, ako *Holubia agentúra*, *Artur a zlaté lano*, *Pilot a Malý princ*, *Polnočná banda* a rôzne encyklopédie. Pre čitateľov so silnejším čitateľským prostredím a/alebo so silným návykom čítať vo voľnom čase sme už vyberali plno-textové knihy s menším podielom ilustrácií.

V oboch prípadoch témy v knihách mali byť priradené intelektuálnej zrelosti každého dieťaťa.

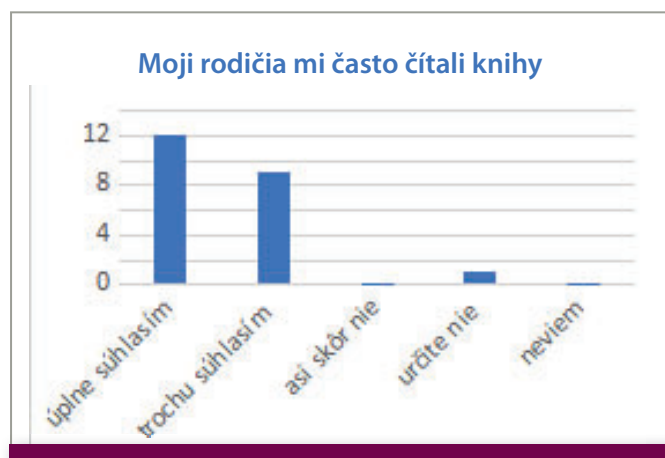
Vybrané knihy sme žiakom zaslali ako darček. Veľmi dôležitý bol dôraz na dobrovoľnosť. Rodičia aj triedna učiteľka dostali v úvode pokyny, aby nijako nemenili svoje dovtedajšie návyky. S balíčkom kníh, ktoré deti dostali, nepracovali na hodine, nikto ich dokonca nemal nabádať či povzbudzovať, aby ich čítali a už vôbec nie trestať, ak sa ich rozhodli nečítať. Jednoducho ich mali k dispozícii a bolo len na nich, ako sa ich rozhodnú využiť.

Približne po mesiaci dostali žiaci krátky dotazník s cieľom overiť, či sa im výber kníh páčil. Tento dotazník nám slúžil primárne na to, aby potvrdil naše pôvodné predpoklady týkajúce sa čitateľského veku. Po zohľadnení týchto nových informácií bol žiakom odoslaný druhý balíček, opäť so štyrmi knihami. Druhý balíček žiaci dostali v júni, teda krátko pred letnými prázdninami.

ZISTENIA

Viaceré zistenia potvrdzujú výsledky medzinárodných štúdií a prieskumov. Väčšina žiakov napríklad uviedla, že rodičia im v minulosti čítali často, no len približne tretine z nich číta aspoň jeden z rodičov aj teraz. Toto zistenie kopíruje trend poklesu ro-

dičovského čítania deťom medzi 8 a 9 rokom života, ktorý pozorujeme vo svete.³ Zároveň však u žiakov pretrvávajúca povedomie, že ich rodičia chcú, aby čítali, a tiež majú pocit, že čítaním sa veľa naučia alebo sa dozvedia niečo zaujímavé.

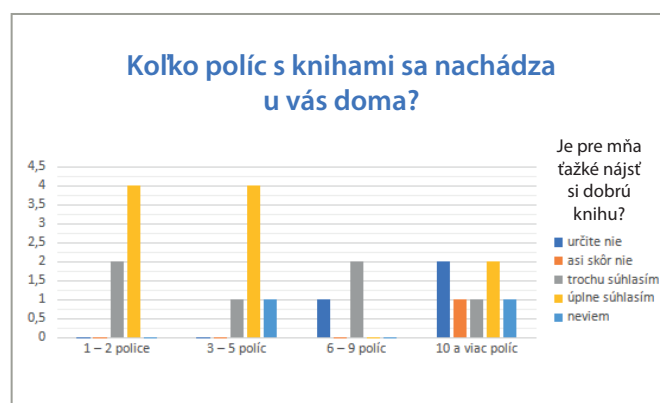
Graf 6, 7 Rodičovské čítanie deťom

Už v počiatočných fázach intervencie bolo očividné, že rozdiely medzi žiakmi boli väčšie, ako sa na prvý pohľad mohlo zdať. Kým niektoré deti boli doma obklopené množstvom kníh, iné nemali doma ani dve police s knihami. Rozdiely sa však neprejavovali iba v materiálnom zabezpečení, ale aj v čitateľských zručnostiach detí a v prehľade o knihách. Niektorí žiaci si v rozhovoroch spomenuli ledva na jednu alebo dve knihy, ktoré čítali na povinnom čítaní, iní vedeli vymenovať niekoľko sérií príbehov, ktoré v poslednom čase prečítali a už mali vytvorený svoj vlastný čitateľský vkus, teda žiaci vedeli, čo v knihách hľadajú, čo majú radi a čo čítať nechcú, napríklad: „Mám rada fantasy, ale nie fantasy, kde sú draky...“. V triede boli tiež žiaci, ktorých čítanie bolo na úrovni druhákov, hoci boli vo štvrtom ročníku. Žiaci pochádzajúci z prevažne slabého čitateľského prostredia sa na čítanie museli veľmi sústrediť a zároveň čítanie predstavovalo pre nich oveľa náročnejšiu

aktivitu ako pre ich rozčítanejších spolužiakov.

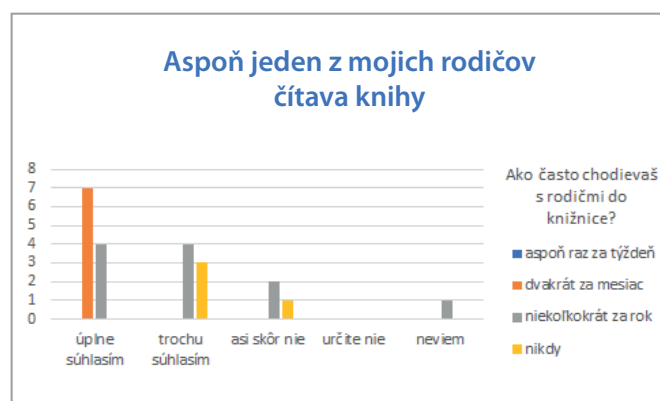
Okrem čitateľských zručností sa deti výrazne líšili aj v intelektuálnom veku. Kým niektorí žiaci mali ešte záujem o rozprávkové príbehy, iných už zaujímali tínedžerské témy a chceli sa dištancovať od detských kníh. Tieto rozdiely nám potvrdila aj triedna učiteľka, ktorá má oveľa hlbší vhľad do správania a čítacích návykov detí v triede. Na základe týchto zistení je takmer nemožné, aby jedna kniha, ktorú učiteľka štandardne zadávajú v triedach v rámci povinného čítania, vyhovovala celej triede tematicky aj čitateľsky.

Okrem rozdielnych potrieb sa detský čitateľ často stretáva aj s problémom nájsť dobrú knihu (73 % žiakov z intervencie a 48 % detí v britskom prieskume čítania), najnáročnejšie je to však práve pre deti, ktoré nemajú doma dostatočný počet kníh.

Graf 8 Vybavenie domácnosti knihami

Mohlo by sa zdať, že nedostatok kníh v domácnosti môžu kompenzovať verejné knižnice. Ukazuje sa však, že do knižníc chodia častejšie deti, ktoré majú zároveň dostatok kníh doma. Práve deti, ktoré majú doma málo kníh a najviac by mohli profitovať z požičiavania kníh, do knižníc chodia najmenej. To sú zároveň deti, ktorých rodičia čítajú najmenej.

Graf 9

Ďalšie zaujímavé zistenia vyplývajúce z dotazníka:

- 86 % žiakov z intervencie sa v knihách často stretáva so slovami, ktorým nerozumejú,
- deti, ktorých rodičia čítajú viac, chodia častejšie do knižnice a viac čítajú doma len tak,
- ak žiaci čítajú viac vo svojom voľnom čase, častejšie chodia do knižnice a sú menej unavení, keď majú prečítať dlhý text.

VPLYV KNÍH NA MIERU

VYBRANÉ KNIHY SA TRAFILI ČITATEĽSKÉMU VKUSU A ÚROVNI

Z reakcií detí na knihy v balíčkoch môžeme konštatovať, že ich knihy zaujali a páčili sa im. Žiaci hodnotili knihy veľmi pozitívne (priemerné hodnotenie 9,23 z desaťbodovej stupnice) a s odstupom niekoľkých týždňov po obdržaní balíčka mali všetci okrem jedného žiaka prečítanú aspoň jednu knihu z výberu. Všetci títo žiaci zároveň vymenovali aspoň jeden titul, ktorý sa im veľmi páčil. Mnohí z nich aj proaktívne uviedli dôvody, prečo sa im daná kniha páčila „...zväčša preto, že bola zábavná alebo napínavá“. Navyše, zmena postoja žiakov ku knihám sa diala prirodzene, bez cielených zásahov triednej učiteľky či rodičov žiakov. Predpokladáme, že naše odhady čitateľského veku boli správne.

ROZŠÍRENÉ OBZORY A INŠPIRÁCIA, ČO ČITAŤ ĎALEJ

Žiaci vďaka prečítaným knihám zistili, čo sa im v knihách páči a čo nie. Pri nepovinnnej otázke, akú ďalšiu knihu by si chceli prečítať, trinásť žiakov uviedlo presný titul, približnú tému alebo oblasť záujmu uviedli šiesti žiaci a pokračovanie knihy, ktorú čítali v prvom balíčku, si vypýtali traja žiaci. Veľmi dôležitým obratom v tejto súvislosti je, že z trinástich žiakov, ktorí presne vedeli, čo by chceli najbližšie čítať, až desať detí v úvodnom dotazníku uviedlo, že je pre nich ťažké nájsť dobrú knihu. Okrem toho, že zistili, aký typ kníh sa im páči, boli tiež schopní odhadnúť svoju čitateľskú úroveň a väčšina si do druhého kola vypýtala knihy, ktoré výborne zodpovedali ich čitateľským schopnostiam.

ROVESNÍCKE ODPORÚČANIA A ČITATEĽSKÁ KULTÚRA V TRIEDE

Tipy na ďalšie knihy žiaci často dostali práve od svojich spolužiakov. Vďaka tomu, že do intervencie bola zapojená celá trieda, knihy sa stali spoločnou témou aj medzi žiakmi, ktorí sa bežne o knihách nerozprávali. Deväť žiakov si v druhej časti experimentu vypýtali titul, ktorý dostal v prvom balíčku niekto z ich spolužiakov. Dá sa predpokladať, že sa tak stalo na základe rozhovorov o knihách, ktoré v triede spontánne vznikali, keďže práve rovesníci sa ukazujú ako najsilnejšia skupina, od ktorej deti prijímajú odporúčania na knihy.

Väčší rozdiel vo vplyve rovesníckych odporúčaní sa prejavil u slabších čitateľov. Zdatní čitatelia si v triede knižné odporúčania vymieňali už aj pred intervenciou. Títo žiaci a žiačky si veľmi prirodzene medzi sebou požičiavali knihy z prvého balíčka a vďaka tomu, že sú v čítaní zručnejší, boli schopní prečítať oveľa viac ako iba pridelené štyri knihy. U menej zdatných čitateľov však knihy nezvykli byť predmetom konverzácií.

Zmena nastala po zapojení celej triedy do experimentu. Vzniknutím spoločnej témy sa vytvorila čitateľská kultúra a o knihách sa zrazu rozprávali aj žiaci, pre ktorých to dovtedy nebolo bežné. Práve tí potom najviac benefitovali z odporúčaní spolužiakov, ktoré im výrazným spôsobom rozšírili obzory v oblasti knižných tipov.

Z našich zistení jednoznačne vyplýva, že intervencia najviac pomohla deťom, ktoré majú slabšie čitateľské zručnosti, nižšie čitateľské sebavedomie a doma obmedzený prístup ku knihám. Potvrďuje sa tak fakt, že ak vytvoríme prostredie, kde budú mať deti dobrý prístup ku knihám, ktoré budú zodpovedať celému čitateľskému a aj intelektuálnemu spektru, budeme mať skutočne dobrý základ pre rozvoj detských čitateľov.

ROLA KNIŽNÍČ VO VÝBERE KNÍH NA MIERU

Hoci sa tento projekt zameriaval na funkčnosť triednych knižníc, treba podotknúť, že aj školské či miestne knižnice zohrávajú dôležitú úlohu v pomoci žiakom objavovať knihy na mieru. Preto sme vybrali

tri praktické kroky (a jeden bonusový), ako môžu knižnice a knihovníci prispieť k tomu, aby sa každé dieťa dostalo ku knihe, ktorú bude čítať s radosťou.

1) Zistiť čitateľský vek dieťaťa v knižnici.

Vytvoriť si predstavu o čitateľskom veku dieťaťa pomôže knihovníkovi už niekoľko jednoduchých otázok, napríklad „Približne koľko políc s knihami máte doma?“, „Čítajú alebo čítavali ti rodičia?“, „Čítaš si sám/sama vo voľnom

čase?“. Ak sa knihovník dozvie, že nemajú doma skoro žiadne knihy a takmer vôbec nečítajú vo voľnom čase, môže ponúknuť niektorú z kníh pre začínajúcich alebo odradených čitateľov. Sú to knihy s malým množstvom textu, často bohato ilustrované a so silnými príbehmi, vďaka čomu sú zaujímavé aj pre staršie deti. Naopak, pri deťoch zo silného čitateľského prostredia je vysoko pravdepodobné, že budú vedieť samy popísať, čo by čítali rady.

2) Pred triednou návštevou knižnice sa spýtať učiteľky alebo učiteľa na čitateľské spektrum v triede.

Učitelia, ktorí berú deti do knižnice, majú celkom dobrý prehľad o tom, koľko detí v triede už je rozčítaných, a vedia povedať, čo čítajú rady a čo nie; koľkí s čítaním zápasia alebo nečítajú takmer vôbec; aké je intelektuálne spektrum v triede; ktoré témy medzi žiakmi aktuálne letia a po-

dobne. Tieto otázky môžu pomôcť knihovníkovi pripraviť sa na individuálnu triedu a odhadnúť, ktoré knihy by mohli žiakov v nej zaujať.

Z obrovského množstva kníh, ktoré sa v knižnici nachádzajú, môže knihovník alebo knihovníčka urobiť menší výber do 30 kníh, v ktorom sa budú deti ľahšie orientovať. Pomôže to najmä deťom, ktoré sa medzi množstvom kníh zatiaľ strácajú a nemajú presnú pred-

stavu o tom, čo ich baví. Rovnako sa im môže ťažko orientovať v obrovskom priestore knižnice.

3) Tvoríť alternatívu k povinnému čítaniu.

Knižnice sú výborným priestorom, kde môžu deti objaviť knihy, s ktorými sa bežne nestretnú na hodinách slovenského jazyka alebo čítania. Práve deti, ktoré sa s čítaním pre radosť nestretávajú doma alebo v škole, tak môžu vďaka knižniciam a dobrým odporúčaniam knihovníkov objaviť nový svet zábavných či dobrodružných kníh, ktoré nebudú chcieť pustiť z ruky.

4) Posledný praktický – bonusový tip je hovoriť s učiteľmi o tom, že čitateľské spektrum má reálny vplyv na to, či deti budú čítať s chuťou alebo nie.

Znamená to predovšetkým pripomínať skutočnosť, že jedna kniha vybraná pre celú triedu nemôže byť vhodným nástrojom budovania čitateľského sebavedomia.

„Zo všetkého najviac si prajeme, aby jedného dňa malo každé dieťa na Slovensku aspoň jednu vlastnú knihu na mieru.“

POZNÁMKY

- ¹ Scholastic Inc. *Kids and Family Reading Report, 7th edition: Finding Their Story* [online]. Scholastic, 2019 [cit. 27.12.2021]. Dostupné na internete: <https://www.scholastic.com/content/dam/KFRR/Downloads/KFRRReport_Finding%20Their%20Story.pdf>.
- ² Porovnaj Adkins, Denice – Brendler, Bet. M. 2015. *Libraries and reading motivation: A review of the Programme for International Student Assessment reading results*. IFLA Journal. International Federation of Library Associations and Institutions, 41(2), pp. 129 – 139.
- ³ Scholastic Inc. *Kids and Family Reading Report, 7th edition: Finding Their Story* [online]. Scholastic, 2019 [cit. 27.12.2021]. Dostupné na internete: <https://www.scholastic.com/content/dam/KFRR/Downloads/KFRRReport_Finding%20Their%20Story.pdf>.